

ANTONI PAVÀ

Tinta, paper i pólvora: diaris d'una guerra

Els grans moments de la guerra de Successió, des del desembarcament del general Basset a Dénia el 1705 fins a la caiguda de Barcelona el 1714, passant per la presa de València, la derrota d'Almansa, la crema de Xàtiva o bé la capitulació de Lleida, foren recollits per la premsa de l'època. L'impressor Rafael Figueró va dedicar la vida a publicar notícies sobre els principals esdeveniments nacionals i internacionals. El colofó de la seva carrera fou la 'Gazeta de Barcelona', que es convertí en el diari de la resistència catalana durant l'ofensiva final de Felip V.

La premsa fou una potent arma de propaganda durant la guerra de Successió. Del 1705 al 1714, l'impressor barceloní Rafael Figueró va deixar constància del dia a dia d'aquell important conflicte.

De Dénia a Barcelona: crònica d'una guerra decisiva

“**A**nsiosos estaven els fills de la molt il·lustre ciutat de Dénia, sempre lleial a la casa d'Àustria, de veure les veles de la gran flota de la poderosa reina d'Anglaterra, per a poder declarar-se pel rei Carles III.” Aquest era l'estat d'ànim dels habitants de Dénia, un dels principals ports del Regne de València, el 17 d'agost del 1705, mentre l'armada aliada s'apropava a la costa, amb l'objectiu de desembarcar a la península i destronar el rei Felip V de Borbó. Després d'ancorar, els vaixells de guerra, amb el general Joan Baptista Basset al capdavant, van llançar una salva de set canonades, fent entendre als jurats de Dénia que volien parlamentar. Rebuda la resposta amb dues canonades, uns ambaixadors van posar peu a terra per a portar unes cartes de l'arxiduc Carles d'Àustria al govern de la ciutat. La tarda del 18 d'agost, el jurat en cap, Vicent Gavilà, lliurava les claus de les portes de Dénia al general Basset. “La ciutat es va quedar molt gustosa, com es pot imaginar de cors tan austríacs, i més per la circumstància de ser la primera ciutat de la Corona d'Aragó que prestava obediència a sa majestat. Seguint l'exemple, en pocs dies hi hagué l'obediència més de cent viles i llocs.”

La notícia del desembarcament de les potències aliades –Anglaterra, Àustria i Holanda– va córrer, mai tan ben dit, com la pólvora. Els detalls de la presa de Dénia, explicats al paràgraf anterior, foren recollits en

Assalt final de l'exèrcit de Felip V a Barcelona, l'11 de setembre del 1714, segons un gravat d'època.

un full imprès de quatre pàgines que va publicar a Barcelona l'impressor Rafael Figueró. En aquell temps, de fet, la premsa impresa era ja un potent mitjà de comunicació, que es complementava amb els canals orals i manuscrits. L'existència d'una xarxa de correu ben estructurada facilitava la circulació ràpida d'informació, tenint en compte els mitjans de l'època, entre Barcelona, València, Mallorca i Saragossa –capitals dels regnes de la Corona d'Aragó– i les grans ciutats europees –com ara París, Viena o Madrid–, a més de ports importants de l'Atlàntic i de la Mediterrània –com, per exemple, Anvers, Lisboa, Nàpols o Gènova. Així doncs, Barcelona formava part d'un gran eix de comunicacions, cosa que afavoria que en aquesta ciutat hi hagués un flux constant

d'informació procedent de la resta de territoris de la monarquia hispànica i també dels principals països europeus. És per aquesta raó que Barcelona es convertí en un gran centre productor de fulls de notícies, una activitat en la qual es va destacar, fonamentalment, Rafael Figueró.

Gràcies a la feina d'aquest impressor, doncs, avui dia és possible de resseguir els principals esdeveniments de la guerra de Successió, tant en el desenvolupament europeu com en el peninsular, a través de la premsa de l'època. Aquelles notícies, cal advertir-ho, no eren exemptes d'èpica, d'exageracions i d'inexactituds, gairebé sempre a favor del bàndol que les publicava, en aquest cas, l'austriacista. Era, de fet, una manera més de combatre, utilitzant la paraula i la pro-

paganda com a armes. Una mostra del fervor amb què fou rebuda l'arribada de l'arxiduc Carles d'Àustria són els versos anònims que Rafael Figueró va publicar l'octubre de 1705: "Alegra't Barcelona, que aquest gran Rei és molt clar, és ta glòria i ta defensa, i de tot lo Principat. És Carles, tot ton empar, desterrat lo jou tirà, que sols junta esclavituds, precipici en lo regnar", deia un fragment d'aquests versos. Un altre exemple de la batalla dialèctica que originà la guerra de Successió es troba en un pamflet que porta per títol *Lumbrera que saca al mundo el muy reverendo padre predicador fray Joseph Ivañez, del orden de San Agustín, para desterrar las sombras con que se oculta la verdad*, imprès per Figueró el 1706. El frare valencià Josep Ibàñez criticava Luis Belluga, bisbe de Cartagena, per haver demanat als feligresos que defensessin la ciutat de Múrcia de l'atac de l'exèrcit austriacista. Ibàñez acusava les tropes de Felip V d'haver comès molts crims i haver destruït les imatges dels sants de les esglésies d'algunes ciutats del Regne de València, com Xàtiva, Ontinyent i la Pobleta.

València, austriacista. Després del desembarcament aliat a Dènia, Rafael Figueró va imprimir tot un seguit de notícies que explicaven els moviments de l'exèrcit austriacista al Regne de València com, per exemple, l'entrada de les tropes comandades pel general Joan Baptista Basset i pel coronel Rafael Nebot a la capital, a mitjan desembre del 1705. Segons aquesta notícia, l'exèrcit es va apropar a les portes de València i en va demanar la capitulació a través d'un emissari amb trompeta. Arran de la negativa del marquès de Villagarcía, virrei borbònic del Regne de València, els austriacistes van assaltar i ocupar la ciutat.

Igualment, es conserven notícies que expliquen batalles i conquestes en uns altres regnes, tant de la Corona d'Aragó com de Castella. Es destaca, per exemple, la narració del desembarcament de l'armada anglesa, encapçalada per l'almirall John Leake, a Alcúdia, al nord de l'illa de Mallorca, la tardor del 1706, una no-

EL TEMPS

El duc de Berwick, general de l'exèrcit borbònic, dirigeix l'atac final contra Barcelona, segons un almanac francès del 1715.

EL TEMPS

El conseller en cap de Barcelona, Rafael Casanova, cau ferit durant la batalla de l'11 de setembre del 1714, segons un quadre del pintor Antoni Estruch i Bros de principi del segle XX.

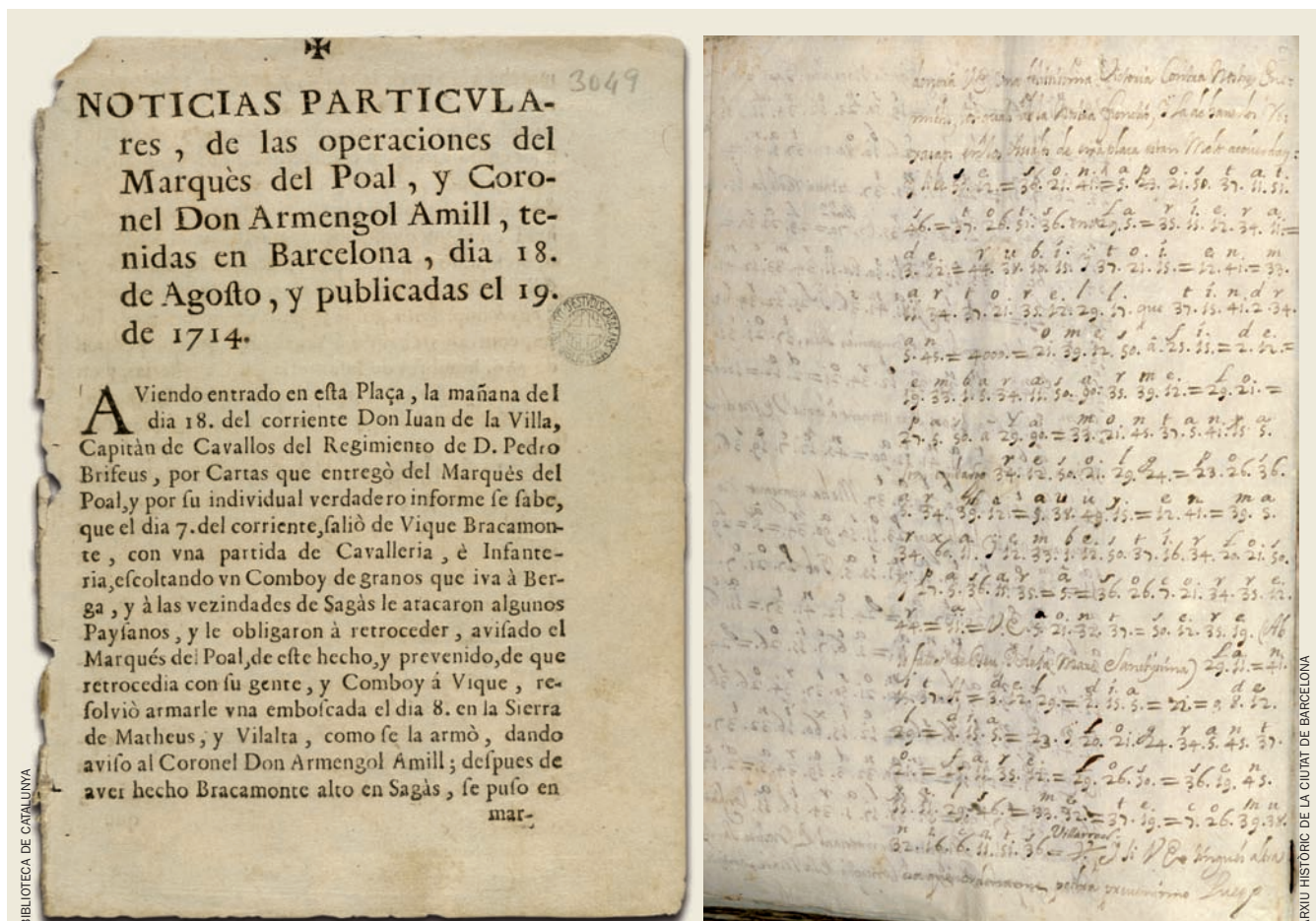
tícia que, com diu el títol, va arribar a Barcelona a través del correu de València. Segons la nota publicada per Figueró, tot seguit els aliats es van adreçar per terra i per mar cap a Ciutat de Mallorca, de la qual van exigir la capitulació. El virrei de Mallorca, el comte d'Alcúdia, va negar-se a lliurar la ciutat, de manera que, mentre els aliats iniciaven els preparatius per al bombardeig i l'assalt, els mallorquins es van revoltar i van forçar la rendició. "Tenien present la fortuna dels regnes de la Corona d'Aragó d'estar subjec-

tes a Carles III i que essent aquell regne preciosa pedra d'aquella corona, no havia de lluir menys que els altres. I com que Catalunya, a qui per oculta simpatia ha mirat aquella illa amb aprecí després de la seva conquesta i expulsió dels moriscs, havia cedit amb tanta glòria a la justícia del Rei, ells havien d'emular-la", assegurava el full imprès per Figueró.

Una altra mostra d'aquest entusiasme amb què els catalans es van posar al costat de l'arxiduc Carles d'Àustria va quedar reflectit en una notícia que explicava els darrers dies del setge de l'exèrcit filipista sobre Barcelona l'abril del 1706. Després d'un mes assetjant la ciutat, els borbònics, incapços de recuperar-la, es van retirar, moment que fou aprofitat per grups de miquelets i de paisans voluntaris per a atacar-los pel darrere mentre marxaven. El fet més sorprenent d'aquesta notícia, tanmateix, és la narració d'un fenomen natural que hi hagué en aquell precís moment: "Enmig del combat es va produir el major prodigi del cel, un horrorós eclipsi de sol, que si bé fou natural i sabut pels que havien llegit els almanacs, fou per tots de no poca admiració i no menys consternació per l'enemic, ja que va passar quan la seva reraguarda acabava de perdre de vista la ciutat. Tot el temps que va durar l'obscuritat tan horrorosa van estar sense disparar-se els uns als altres. Però tan aviat com els nostres van veure que el sol començava a desplegar els seus raigs cap a ponent, quedant eclipsat encara el llevant, es van revestir de valor i van carregar contra ells amb força, imaginant-se que el cel els manifestava que només el nostre gran monarca Carles havia de regnar a Espanya."

Canvi de papers. A partir del 1707, la guerra de Successió va fer un tomb important. La victòria de l'exèrcit borbònic a la batalla d'Almansa, el 25 d'abril d'aquell any, va deixar el camí lliure a Felip V per a conquerir els regnes de València i d'Aragó i

La notícia del desembarcament aliat va córrer com la pólvora

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA

Portada de la notícia impresa per Rafael Figueró el 1714 sobre la batalla de Talamanca. Fragment de la carta que el marquès del Poal va enviar al Consell de Cent per a donar compte de la batalla de Talamanca.

Codis secrets per a evitar l'enemic

Les notícies sobre batalles que imprimia Rafael Figueró provenien, en gran part, de fonts militars. N'és un exemple un full que es va publicar l'agost del 1714, que informava de la victòria de les tropes comandades per Antoni Desvall, marquès del Poal, a la batalla de Talamanca. El marquès va donar-ne part al Consell de Cent en una carta, però perquè

la informació rellevant no caigués en mans dels borbònics, la va escriure utilitzant un codi encriptat. "Que 33.12=35 .19.39.12.31.15=39.12.50=40.21.45.15.6.16.26.45.50 per lo mateix conducte que 29.12.50 que 35.12.10.26", demanava el marquès al govern de Barcelona, és a dir: "que me remeti les monicions per lo mateix conducte que les que rebo". El marquès assegurava, a més, que el nombre de catalans disposats a acudir a defensar Barcelona creixia per tot el rerepaís i que creia que si els consellers li donaven més temps "37.21.51.11=6.90.37.11.29.38.45.15.5=10.5.1 5.60.11.35.15.90", és a dir, que "tot Catalunya baixaria".

dirigir-se, tot seguit, cap al Principat. Almansa va significar un cop molt fort per als austriacistes, cosa que explica, molt probablement, que no es conservi cap notícia impresa a Barcelona sobre aquesta batalla. En canvi, a Madrid, l'impressor Antonio Bizarrón va publicar una *Relación diaria y singular de la gran batalla que dieron las armas del Rey nuestro*

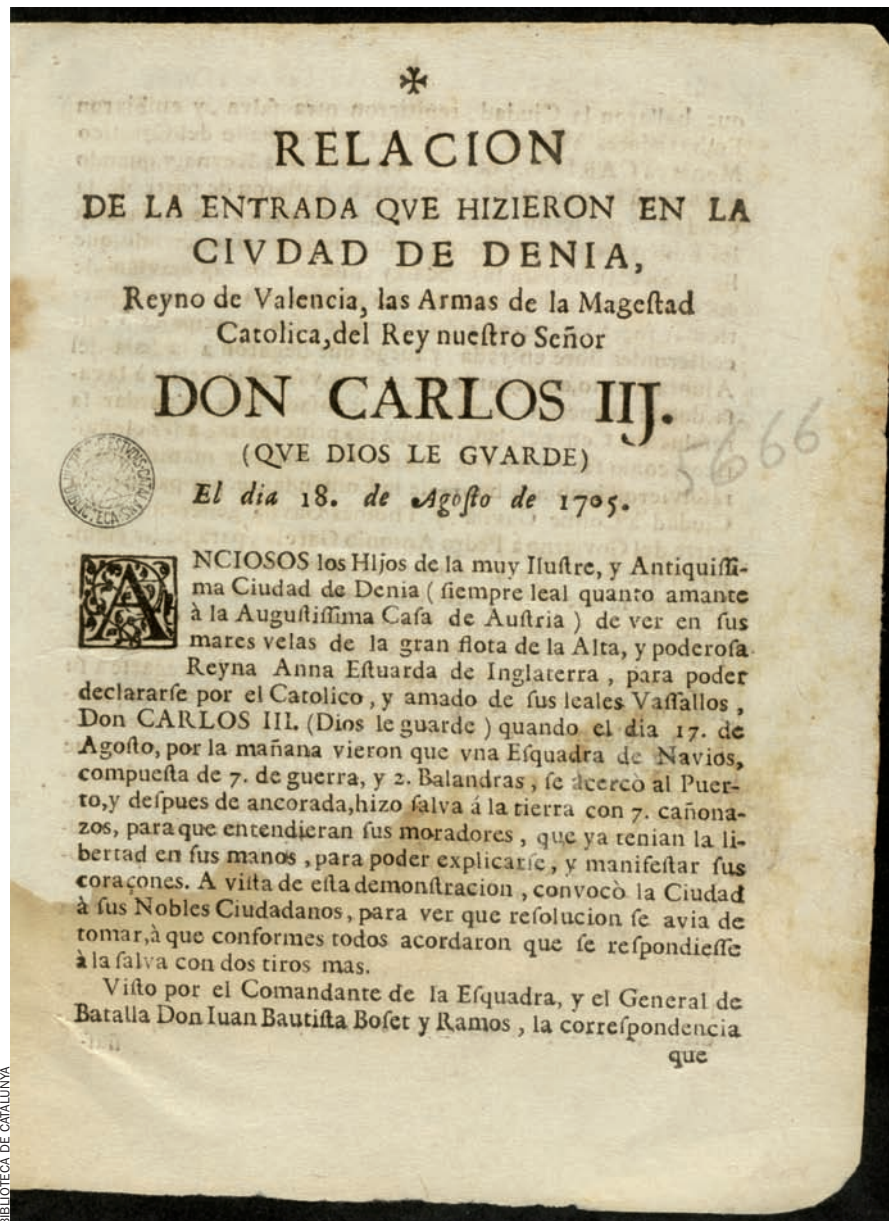
Señor en los campos de Almansa. A més d'explicar amb tot detall aquesta decisiva batalla des del punt de vista filipista, la notícia informava també de la conquesta de Xàtiva, que va tenir lloc el juny del 1707, i en destacava la negativa dels seus habitants a acceptar la rendició: "La ciutat va procurar defensar-se tan obstinadament, que no admetent la clemència

que repetides vegades es donà als seus habitants, van continuar la resistència fins a perdre la vida a tall d'espasa. Fou un tràgic escarment per la seva infidelitat i perfídia", deia la notícia publicada a Madrid. Poc després de la batalla d'Almansa, l'exèrcit de Felip V va arribar al riu Ebre, a les portes de Tortosa. Abans, però, va caure Lleida, que va capitular el

dia 11 de novembre del 1707, tal com explicava un full imprès per Rafael Figueró que recollia les condicions signades entre el duc d'Orleans i el príncep Ernest Lluís de Darmstadt, comandant de la guarnició de Lleida. Es tractava, sens dubte, d'un preludi del que passà a Barcelona uns quants anys més tard.

Mentrestant, però, a la capital catalana es vivia l'austriacisme amb el mateix entusiasme dels primers dies de l'aixecament. Si més no, així ho reflecteix la notícia de l'arribada de la reina Cristina de Brunswick al port de Mataró, el 25 de juliol del 1708, que narra la rebuda que li van dispensar les autoritats catalanes, encapçalades pel canceller Llorenç Tomàs. Els fulls impresos per Rafael Figueró expliquen també amb detall el casament del rei Carles III i la reina Cristina, que es va celebrar a la catedral de Barcelona el primer d'agost d'aquell any. Poc després, els monarques van fer un viatge al monestir de Montserrat on, segons una notícia publicada a Barcelona, van estar-hi una setmana, durant la qual van participar en nombrosos actes de devoció. Més o menys aquells dies, arribava també a Barcelona la bona notícia de la conquesta de l'illa de Menorca per part de l'armada que encapçalava el general James Stanhope. Un full imprès per Rafael Figueró l'octubre del 1708 recull les condicions de la rendició de Maó i de Ciutadella. Segons aquesta notícia, als soldats d'aquestes guarnicions, francesos i espanyols, hom els respectà la vida i foren traslladats amb vaixell cap a ports dels seus països.

Catalunya, sense rei. La conjuntura internacional va canviar en sentit negatiu per als catalans a partir del 1711. La mort de l'emperador Josep I d'Àustria va comportar que Carles III hagués de marxar cap a Viena a ocupar el seu lloc. El setembre d'aquell any, el rei prenia comiat dels diputats de la Generalitat de Catalunya, per bé que els informava que la reina es quedava a Barcelona: "Us encomano la joia més preciosa. Ho he volgut per memòria del meu paternal i singular amor, confiant expressar-lo amb la vostra llibertat i la de tota la monar-

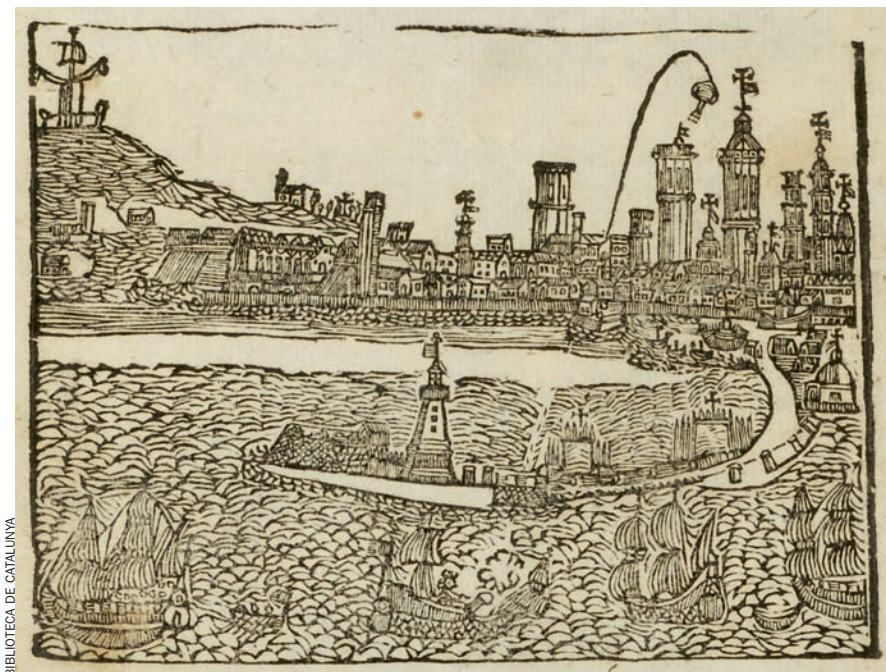

Notícia sobre el desembarcament aliat a Dénia, publicada per Rafael Figueró l'agost del 1705.

quia d'Espanya, per a major glòria de la nació catalana", els deia el rei en una carta que fou difosa per Rafael Figueró.

La successió de Carles III al tron imperial de Viena no va agradar a Anglaterra i a Holanda, a qui ja no convenia que Àustria tingués també en poder seu la corona hispànica. Per això l'abril del 1713 se signava el tractat d'Utrecht, que posava fi a la guerra de Successió a la península i reconeixia Felip V com a rei d'Espanya. Els catalans, tanmateix, després d'una apassionada deliberació duta a terme per la Junta General de Bra-

ços, la més alta institució política del Principat, van acordar de mantenir la lleialtat a Carles III i continuar la guerra per tal de preservar les constitucions, els drets i les llibertats. Per a justificar aquesta posició, fou enviat a la impremta de Rafael Figueró un dels textos propagandístics més singulars d'aquella època: el *Despertador de Catalunya: per desterro de la ignorància i antídoto contra la malícia*. A més, Figueró rebia l'encàrrec de publicar una gaseteta que, amb el títol *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, es convertí ben aviat en l'òrgan de la resistència catalana.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Imatge del bombardeig de Barcelona durant el setge, en un gravat del 1714.

Així doncs, quan a final de juliol del 1713 el duc de Pòpuli, general de l'exèrcit borbònic, arribava a les portes de Barcelona i n'exigia la capitulació, els defensors de la ciutat, tal com recollia la gaseta, responien amb aquestes paraules: "Que les portes de la ciutat de Barcelona s'han tancat i defensat dels enemics que la intenten i han intentat envair; que aquesta ciutat i tot el Principat prossegueixen la guerra, conseqüentment a la innata fidelitat que conserven al seu sobirà." D'aquesta manera, com es pot constatar gràcies a una edició facsímil publicada per l'editorial 3i4, durant els catorze mesos que va durar el setge, el *Diario del sitio y defensa de Barcelona* va narrar, més o menys setmanalment i sempre amb un biaix favorable a la causa catalana, els esdeveniments de la guerra. En aquest sentit, es destaquen les narracions èpiques de les sortides que feien les tropes comandades pel general Antoni de Villarroel per a dificultar l'avanç dels enemics. N'és un exemple l'atac que el 5 d'agost del 1714 van dur a terme 100 efectius de cavalleria i 200 fusellers amb l'objectiu d'inutilitzar els canons i els morters que els borbònics havien col·locat al convent dels Caputxins, prop de les muralles de Barcelona. "Tocades les cinc de la ma-

Els borbònics van requisar els papers amb contingut austriacista

tinada, amb valor i gosadia, a cos descobert, trencant el cordó enemic per la dreta i per l'esquerra de les seves bateries, atacaren els nostres fusellers, entrant al mateix temps 15 cavalls per cada un dels costats, i es feren amos de les bateries, clavant tres morters i dos canons, matant fins a 40 dels enemics i carregant després espasa en mà fins a obligar la cavalleria a un ignominiós abandó de la seva infanteria, la qual s'hauria destruït sencera si no fos per l'arribada de nous reforços", explicava el *Diario del sitio*.

Igualment, la gaseta impresa per Figueró informava dels estralls causats per les bombes que queien sobre Barcelona, del nombre dels enemics

La batalla d'Almansa fou explicada per la premsa de Madrid

que desertaven, de les activitats socials i religioses que tenien lloc dins la ciutat, de l'arribada de vaixells amb provisions, procedents, la major part, de Mallorca, de les operacions de les tropes catalanes que actuaven a la reraguarda dels cordons enemics i de molts altres fets, locals i internacionals, que a les autoritats de Barcelona els interessava de difondre entre la població i també entre els enemics que envoltaven la ciutat, per tal d'influir en llur estat d'ànim.

D'aquest *Diario del sitio y defensa de Barcelona* en van sortir 42 números, el darrer dels quals porta la data del 23 d'agost del 1714. Per tant, com és lògic, la gaseta de Figueró no va poder explicar l'assalt final de l'exèrcit comandat pel duc de Berwick el dia 11 de setembre. Això, en canvi, sí que ho va fer a Girona, que era en poder de Felip V des del 1711, l'impressor Gabriel Bro, amb un paper titulat *Relación diaria del sitio de Barcelona*, en el que es donava la versió borbònica de la caiguda de la capital catalana.

Seguidament a la fi del setge, les autoritats filipistes, com havia passat a València, van imposar les noves regles del joc. Per a Rafael Figueró això va voler dir la pèrdua del títol d'impressor reial que li havia concedit Carles III i la prohibició d'imprimir fulls de notícies i papers de contingut polític. A més, el marquès de Castel Rodrigo, capità general de Catalunya, va ordenar de requisar tota mena d'escrits de contingut austriacista. Aquesta és una de les principals raons per les quals avui dia es conserven molt pocs exemplars de la gaseta impresa per Rafael Figueró durant el setge. L'historiador Josep Pella i Forgas, un dels primers a estudiar la premsa catalana, explicava el 1879 com se'n va trobar una col·lecció: "Més d'una volta s'és vist en nostres dies aparèixer aquells impresos que la fe i l'heroisme dels nostres besavis proclamen, al rompre o enderrocar antigues tàpies i muralles, on la prudència d'algun avantpassat va desar-los com un tresor per a la nostra història. Així és com fou trobat el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*".

Xevi Camprubí